

rijos“ tomams būdingo metodinio pobūdžio klausimo. Šiuose abiejuose tomuose daugiausia ribojamasi rašomosios kalbos (autorius vadinamos „raštų kalbos“) tekstais: monografiškai aprašomi atskirų autorių biografiniai ir bibliografiniai duomenys, nagrinėjamos jų kalbos ypatybės vieno ar kito amžiaus istoriniame fone ir t.t. Taigi faktiškai tuose tomuose daugiausia nagrinėjama rašomosios kalbos problematika ir tikrai retkarčiais užsimenama apie atskirus kitų kalbos tipų (tarmių, šnekamosios koinė) struktūros ir raidos reiškinius. Todėl lietuvių kalbos tarmių raida, kaip vienas iš svarbių sudėtinių šios kalbos istorijos komponentų, lieka lyg ir nuošalyje. Suprantama, rekonstruoti rašytinio periodo lietuvių kalbos tarmių sistemas ir nušviesti jų plėtojimąsi atskirais laikotarpiais (ypač dabai, kol dar nedaug turime parengiamųjų darbų) yra be galo sudėtingas uždavinys, tačiau iš autoriaus, žybaus ne tik sinchroninės, bet ir diachroninės dialektologijos specialisto, gal bent ateityje galima tikėtis ir tokios rūšies sisteminių tyrinėjimų.

Jonas Palionis

Algirdas Sabaliauskas. Lietuvių kalbos leksika. Vilnius: Mokslas, 1990. 335 p.

Žinomas lietuvių leksikos tyrinėtojas A. Sabaliauskas anksčiau yra paskelbęs nemažai straipsnių, kuriuose aiškina žemės ūkio augalų pavadinimų kilmę, bei atskiras studijas, skirtas lietuvių kalbos leksikos raidai (žr. LKK, 1966, 8, p. 5—141), baltų kalbų naminių gyvulių pavadinimų istorijai (žr. LKK, 1968, 10, p. 101—190) ir kt. Naujausioje savo knygoje, kuri yra lyg ir minėtų darbų apibendrinimas, pasak jo paties, „remiantis svarbesniais indoeuropiečių kalbų etimologijos veikalais, ypač minėtuoju E. Fraenklio žodynu, mėginama parodyti lietuvių kalbos leksikos sudėtį, išskiriant senosios indoeuropietiškos leksikos sluoksnį, bendrąją baltų ir slavų kalbų leksiką, parodyti tik baltų kalboms, tik lietuvių kalbai būdingos leksikos sluoksnius. Kadangi ligi

šiol neturime istorinio lietuvių kalbos žodyno, tai ir stengtasi parodyti (kiek leido turima medžiaga), kuriuose rašto paminkluose vienas ar kitas žodis vartojamas“ (p. 5). Šiam tikslui autorius pasinaudojo ne tik akademinio „Lietuvių kalbos žodynu“, bet ir Cz. Kudzinowskio, J. Kruopo bei K. Morkūno sudarytais senųjų autorių žodynais, indeksais ir K. Pakalkos bei V. Drotvino parengtais K. Sirvydo žodyno bei „Lexicon Lithuanicum“ naujais leidimais. Visą nagrinėjamą leksiką autorius pirmiausia skiria į dvi grupes: paveldėtąją ir skolintinę. Tiek paveldėtąją, tiek skolintinę leksiką A. Sabaliauskas toliau skirsto ne tik pagal kilmę („Senoji indoeuropietiška leksika“, p. 7—110; „Bendroji baltų ir slavų kalbų leksika“, p. 111—141; „Tik baltų kalboms būdinga leksika“, p. 142—193; „Tik lietuvių kalbai būdinga leksika“, p. 194—223; „Pabaltijo finų skoliniai“, p. 224—227; „Lietuvių kalbos slavizmai“, p. 227—257; „Lietuvių kalbos germanizmai“, p. 257—268; „Lietuvių kalbos latvizmai“, p. 268—275; „Kitų kalbų skoliniai“, p. 275—283), bet ir į didesnes ar mažesnes semantines grupes. (Tiesa, be minėtų skyrių, knygoje dar aptariama „Pirmųjų rašytinių kalbos paminklų leksikos ypatybės. Naujų žodžių kūrimas“, p. 284—298; pateikiama „Santrumpos“ (literatūros ir kitos), p. 299—305; „Lietuvių kalbos žodžių rodyklė“, p. 306—329). Žinoma, dėl tokio medžiagos pateikimo galima ir paabejoti, nes tai pačiai semantinei grupei priklausantys žodžiai (turima galvoje įvairūs skoliniai) atsiduria skirtingose vietose. Skaitytojui, atrodo, parankiau būtų, jeigu visi tai pačiai semantinei grupei priklausantys žodžiai būtų buvę pateikti vienoje vietoje, sakysim, aptariant bendrąją baltų ir slavų (o galbūt ir germanų?) arba tik baltų kalboms būdingą leksiką. Be to, atskirai aptariamai skoliniai vartojimo sferos požiūriu taip pat nėra vienodi. Dauguma knygoje pateiktų slavizmų ir germanizmų yra vartojami ne tik beveik visose tarmėse, bet ir bendrinėje kalboje, o didesnė dalis autoriaus aptartų latvizmų randami tik vieno kito rašytojo (S. Dau-

kanto, M. Valančiaus ir kt.) raštuose arba palatvio lietuvių tarmėse ir daugeliui lietuvių kalbos vartotojų jie negirdėti ir nežinomi. Todėl kartais susidaro įspūdis, jog pastarieji skoliniai lyg ir ne visai pritampa prie visos knygos struktūros. Iš dalies tą patį galima pasakyti ir apie kitų kalbų skolinius (p. 275—282) bei paskutinį knygos skyrių, ypač apie tą jo dalį, kurioje kalbama apie naujų žodžių kūrimą.

Pateikdamas paveldėtosios leksikos kilmę A. Sabaliauskas daugiausia remiasi E. Fraenkelio, J. Pokorny'o, M. Vasmerio etimologiniais žodynais ir V. Ivanovo, V. Toporovo bei O. Trubačiovo darbais. Dėl to kartais nurodomas ne pirminis šaltinis. Pvz., apie *balandį* A. Sabaliauskas rašo: „Paprastai šis baltų kalbų paukščio pavadinimas siejamas su liet. *bālas*, *bāltas*, lat. *balts* (Fraenkel, 31). Tačiau pastaruoju metu liet. *balan̄dis* mėginama sieti su oset. *baelon* „balandis“ (Топоров, Трубачев, 231; Гамкрелидзе, Иванов, 602). Tai būtų vienas iš nedaugelio baltų ir indoiranėnų kalbų bendrybių“ (p. 28). Iš pastarojo teiginio išeity, jog pirmąkart toks siejimas pateiktas nurodytuose darbuose, išleistuose 1962 ir 1984 metais, o nenurodoma, jog pirmasis, berods, tokį siejimą dar 1958 m. išėjusiame „Istoriniame etimologiniame osetinų kalbos žodyne“ (t.I, p. 249) pateikė V. Abajevas, kuris apie oset. *baelon* „naminis karvelis“ ten taip rašo: „Tikriausiai indoeuropietiškas žodis, tik mažai paplitęs. Iranėnų kalbose galima nurodyti *zaza baurān* „balandis“, (...); ne iranėnų kalbose — liet. *balan̄dis*“.

Taip pat iš minėto V. Abajevo žodyno antro tomo (1973, p. 186) prie tik baltų kalboms priskiriamo veiksmazodžio *niežėti* bei vardažodžio *niėžas* vertėjo nurodyti, jog pastarasis siejamas minėtame šaltinyje su oset. *nīz*, *nez* < **naiza-* „liga“, juoba kad toks siejimas ir fonetiškai, ir semantiškai yra galimas. Žinoma, nors panašaus tipo papildymai tikriausiai nepakeistų autoriaus daromų išvadų, bet skaitytojui jie, be jokios abejonės, būtų labai vertingi, nes pateiktų daugiau informacijos

apie vieną ar kitą žodį, dar padidintų labai įdomaus ir reikalingo A. Sabaliausko darbo vertę.

Jau minėjau, jog A. Sabaliauskas prie kiekvieno žodžio bando nurodyti, kuriuose rašto paminkluose tas žodis vartojamas. Tai, be abejonės, sveikintinas, nors ir per ankstyvas dalykas, nes kol neturime istorinio žodyno, net tokio žodyno kartotekos, negalime tiksliai nurodyti, kokiuose rašto paminkluose vienas ar kitas žodis bei jo forma ir kokia reikšmė vartojamas. Todėl A. Sabaliausko knygoje pateiktos šio tipo pastabos yra tik epizodinės ir iš jų jokių labiau apibendrinančių išvadų nereikėtų daryti.

Be to, visiškai nesinori pritarti autoriaus nuostatai, jog „kada J. Bretkūno biblijos vertimo pavyzdžiai nurodomi ne iš šio leidinio (t.y. ne iš J. Bretkūno Rinktinių raštų. V.: Mokslas, 1983. — J. K.), nurodoma atitinkama biblijos vieta, pvz., BB Moz 38, 35“ (p. 299), o visur kitur minėto leidinio puslapiai. Moksliniuose leidiniuose Bibliją reikia cituoti taip, kaip ji cituojama visame pasaulyje, nes tik taip cituojant įmanoma greitai ir iš bet kokio leidimo susirasti nurodytą vietą ir, reikalui esant, ją palyginti su kitu vertimu ar leidimu, juoba kad J. Bretkūno Rinktiniuose raštuose publikuojami tik atskiri Biblijos vertimo fragmentai. Todėl, jeigu autorius būtinai norėjo nurodyti, kurie J. Bretkūno Biblijos vertimo fragmentai yra skelbiami minėtame leidinyje, tai šio leidinio puslapius galėjo nurodyti skliausteliuose po nusistovėjusių Biblijos nuorodų. Tada būtų buvusi išlaikyta ir visame pasaulyje įprasta Biblijos citavimo sistema, ir kiekvienam skaitytojui būtų aišku, kurios Biblijos vertimo dalys yra išspausdintos J. Bretkūno Rinktiniuose raštuose (ši pastaba tinka ir S. B. Chilinskio Biblijos (Naujojo testamento) vertimui).

Apskritai, perskaičius naująją A. Sabaliausko knygą „Lietuvių kalbos leksika“ manyti, jog autorius atliko labai reikalingą darbą, kuris tikriausiai paskatins ne vieną tyrinėtojų plačiau pasidomėti ne tik atskiro lietuvių kalbos žodžio, bet ir atskiros semantinės grupės raida, nes daug kas minėtoje knygoje nurody-

ta tik punktyriškai, lyg ir nusakant būsimiems tyrinėtojams, kuria kryptimi reikėtų eiti. Todėl, nepaisant čia pareikštų pageidavimų, A. Sabaliausko „Lietuvių kalbos leksika“, be jokios abejonės, kaip ir E. Fraenkeliio „Lietuvių kalbos etimologinis žodynas“, taps kiekvieno, besidominčio lietuvių kalbos leksika, parankine knyga.

Juozas Karaciejus

Języki indoeuropejskie / Pod redakcją L. Bednarczuka. T. 1—2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986—1988. 1133 S.

На фоне явного недостатка учебных пособий по сравнительно-историческому языкознанию двухтомная коллективная монография-учебник краковских ученых является заметным событием и вызовет несомненный интерес читателей. Авторский коллектив представляет нам обзорное описание всех групп и отдельно стоящих исторически засвидетельствованных индоевропейских языков, основанное на их общепринятой генеалогической классификации и выполненное с точки зрения исторической компаративистики.

В открывающем первый том Введении (с. 17—49), написанном Л. Беднарчуком, дается краткая поуровневая характеристика индоевропейского праязыка и представлена традиционная индоевропейистическая проблематика: вопрос о прародине индоевропейцев, раннем диалектном членении праязыка, сделан обзор языковых групп и обрисованы основные тенденции их исторического развития. Последующее более подробное описание языковых групп и отдельных языков, составляющее основное содержание двухтомника, выполнено разными авторами по единой схеме, предусматривающей: 1) определение места данной группы языков в индоевропейской семье и ее основных инновационных особенностей, 2) диахроническое описание фонологического, мор-

фологического и синтаксического уровней их языковой системы, 3) историко-этимологическое представление основного лексического фонда, 4) изложение главных этапов истории литературных языков, 5) обзор территориальных диалектов, 6) наличие образцов диалектных и литературных текстов с переводом и кратким комментарием, основной библиографии и карты, отражающей территориальное распространение описываемых языков. Принятая авторами общая схема описания, делающая издание удобным справочным пособием, несколько варьирует от одной языковой группы к другой в зависимости от специфики излагаемого материала и степени разработанности соответствующей проблематики. Монографию завершает составленный В. Смочиньским Индекс цитируемых словоформ (отдельно по языкам), повышающий информативность всего издания.

Учебный характер работы обусловил особенности ее содержания: авторы уделили основное внимание изложению хорошо известных достоверных научных фактов, ограничившись лишь упоминанием некоторых частных дискуссионных вопросов и отказавшись от подробного реферирования использованной в работе научной литературы.

Читателей журнала наверняка будут интересовать последние разделы второго тома, посвященные балтийским (с. 817—905) и славянским языкам (с. 907—1005).

Описание балтийской группы языков, выполненное В. Смочиньским, открывается общими сведениями о балтах и их языках и обсуждением происхождения балтийских этнонимов и проблемы локализации прародины балтов с привлечением данных гидронимии и лексических заимствований. В разделе „Родственные отношения балтийских языков“ положение данной языковой группы в индоевропейской семье раскрывается через описание основных балто-славянских, балто-славяно-германских и неко-